

Versie 3 juli 2018

MET VOORUITZIENDE BLIK | Adriaan Geuze

Het monumentale polderland van Flevoland kent geen gelijke onder de vierduizend polders die Nederland rijk is. De schaal van dit landschap en zijn unieke horizon zijn bedwelmend. De automobilist of treinreiziger die door deze provincie reist, waant zich voor even in de Nieuwe Wereld. Flevoland was het product van de traditie van the fine art of landmaking, waarvoor de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders (in 1989 opgeheven) zo exemplarisch was.

Nederland kende een sterke planningstraditie. Ondanks deze geschiedenis is er sinds 20 jaar een taboe op planning ontstaan. Planning wordt geassocieerd met regels en regels zijn niet gewenst. De planning, als visie op de toekomst en als attitude in het optimaliseren van landgebruik, lijkt politiek onbespreekbaar geworden. De landelijke nieuwe status quo overheid vindt dat planning op regionale schaal moet plaatsvinden. Dat betekent dat de provincies daarin een leidende rol zouden moeten claimen. De provincie is in Nederland de beste behartiger voor de regionale schaal en bij uitstek geschikt om die zaken te benoemen die bijdragen aan een gewenste toekomst of het sturen van ontwikkelingen. De provincies hebben daartoe ook het democratische mandaat. De provincie Flevoland zou zich actief op de ruimtelijke planning moeten focussen. Een vakkundig regionaal planningsapparaat zou in drie domeinen moeten opereren: toekomstvisies; ruimtelijke beleid; implementatie en uitvoering van de voor de polders belangrijke basale landinrichtingsvraagstukken.

NAAR DE LANDINRICHTINGSDIENST FLEVOLAND

De aanleg van de IJsselmeerpolders werd geïnitieerd vanuit de Rijksoverheid (democratisch gelegitimeerd) maar werd ook uitgevoerd door de regionaal georganiseerde RIJP in het Smedinghuis te Lelystad. Die kreeg de opdracht om de opgave te implementeren, op locatie, met uitzicht op de mensen en het werk. De dienst ging pragmatisch te werk, stap voor stap, met een duidelijke koppeling tussen planning en innovatie. De ontwerpers werkten in een traditie van “sober

en doelmatig". Ze maakten van de nood een deugd, wisten agenda's te koppelen en zorgden voor meerwaardes. De aanleg van elke polder bleek het product van de lessen van de vorige en van het anticiperen op maatschappelijke vooruitgang. De polders werden met vooruitziende blik gepland, genereus naar de toekomst: flexibel en 'op de groei', zodat er later altijd nog iets bij zou passen. Die werkwijze had zich (evenals andere technische, sociale en esthetische inzichten) gaandeweg ontwikkeld, op basis van zowel wetenschappelijk onderzoek als simpelweg *trial and error*. Maar daarin werd de Hollandse pragmatiek tot hogere kunstvorm verheven. De pragmatiek stond boven de procedure.

Een belangrijke eerste stap is het oprichten van de Landinrichtingsdienst Flevoland, het provinciale kantoor met als werkopdracht het met raad en daad bijstaan in de dagelijkse praktijk van landinrichting in brede zin. Deze uitvoerende landinrichtingsdienst zorgt ervoor dat economische en maatschappelijke veranderingen met impact op de kwaliteit van het landschap in goede banen worden geleid. Deze inrichtingsdienst moet met vakmanschap, voortvarendheid, integraliteit en een vooruitziende blik de inrichting van Flevoland ter hand nemen. Voortbordurend op de Flevolandse traditie van ontwerpen, engineering en uitvoering en met als voorbeelden de RIJP en de in 2015 opgeheven Dienst Landelijk Gebied (deze decentraal georganiseerde landinrichtingsdienst speelde gedurende de 20^e eeuw een onmisbare rol in de ontwikkeling van het Nederlandse agrarische landschap). De nieuwe Landinrichtingsdienst Flevoland bewaakt, initieert en voert projecten uit op het gebied van landschapszorg en ruimtelijke inpassing. Zij houdt zich bezig met onderwerpen als stadsranden, erven, provinciale wegen, fietspaden, watergangen, de inpassing van windmolens en de begeleiding van de bouw van grote objecten in het landschap zoals schuren. De dienst moet samengesteld zijn uit een kleine groep mensen met een groot hart voor de provincie en haar geschiedenis, met een controlerende kwaliteitscommissie. Gezamenlijk maken zij zich sterk voor behoud van de landschappelijke eigenheid van elk deel van de provincie. Een andere stap kan zijn: bepaal waar wel en niet gebouwd zou moeten worden. In de praktijk zou zo'n toekomstperspectief verbeeld kunnen worden op een grote kaart, vergezeld

van een overzicht van te behouden functies of waarden. Als voorbeeld kan de kaart van de Londense Green Belt dienen, letterlijk een brede groene zone om het stedelijk gebied, die permanent open en groen blijft.

NAAR EEN NIEUW RUIMTELIJK BELEID:

Het DNA, drie polders, drie ordenende principes

De drie Flevopolders hebben elk hun eigen ruimtelijke karakter. Het zijn verschillende composities van steeds dezelfde ingrediënten: water, groen, wegen, akkers en bebouwing. Het denken over de inrichting van de polders was bij de RIJP aan ontwikkeling onderhevig. In de als eerste gerealiseerde Noordoostpolder (1936-1942), vormt het water met zijn nauwkeurig afgestelde peilhoogtes de dragende ruimtelijke structuur. De geknikte lanen en hun beplanting horen bij deze polder; ze verdelen de ruimte in grote groene kamers. Het is een landschap van de middenschaal, waarin je onmogelijk kunt verdrinken in de weidse vlakte. De erven, de dorpen en Schokland zijn als groen ingepakte eilanden. De dorpen los verspreid in het polderuniversum, in een ring om het centrale hart Emmeloord.

Bij de inrichting van de als tweede gerealiseerde polder, die van Oostelijk Flevoland (1950-1957), werd de grote schaal van het agrarische landschap juist als kwaliteit erkend. De laanbeplanting en de groene kamers zijn er minder dominant, terwijl de grotere woonkernen, die ook verder uit elkaar liggen, met elkaar verbonden zijn door rechtstreekse (auto)corridors. De belangrijkste daarvan, tussen Lelystad en Dronten, vormt een lange landschappelijke lijn, met in breedte variërende lintbos. De randzone langs het Randmeer kent bossen en moerassen. Lelystad heeft een serie stadsbossen.

In de zuidelijke polder (1959-1968) zijn de woon-, recreatie en natuurgebieden als grote clusters naar de randen geschoven. Het nog altijd uitdijende groene Almere in de linkerhoek, onderin het grote Zeewolderwoud, bovenin de Oostvaardersplassen. In het midden domineert een leegte van tien bij veertien kilometer, waar het vierkant is bevrijd. Een groot open gebied, slechts

onderbroken door de Vogelweg, een groene promenade plantée die de automobilist of fietser vervult met de onmetelijke, imponerende schaal van de polder.

ZEVEN AANBEVELINGEN

1. Mesopotamië

Op de plek waar de polders liggen bestond de zeebodem ooit uit fijn sediment. Na de droogmaking werd dat aangeduid als jonge zeeklei. Ze hebben een uitstekende drainage, zijn volstrekt vlak en hebben een geperfectioneerde verkaveling, vergelijkbaar met de Nieuwe Wereld.

De Flevopolders behoren tegenwoordig, net als delen van Zeeland en West-Brabant, tot de beste landbouwgebieden op aarde. Nederland is met haar hoogwaardige agrarische sector uitgegroeid tot een mondiale koploper. Je zou Flevoland het Mesopotamië van Noord-Europa kunnen noemen, ook in letterlijke zin, gespannen als het ligt tussen twee vaarten.

Nederlanders zijn zich niet voldoende bewust van dit unieke bezit. Over de Flevopolders wordt vaak gedacht dat ze groot en oneindig zijn en als cultuurlandschap nauwelijks waardevol. Dat heeft ertoe bijgedragen dat keer op keer stukken landbouwgrond zijn opgegeven, ook voor laagwaardige functies. Het boerenland raakt versnipperd. Speculanten kopen land op in de hoop een bouwlocatie voor toekomstige bedrijventerreinen te verwerven. Overintensief gebruik van de grond door agrariërs leidt tot degeneratie van de bodem.

Om dit te doorbreken is niet alleen een politiek debat nodig, maar ook samenwerking met instituten als Wageningen University & Research. Behoud van dit -in meerdere opzichten- waardevolle landbouwareaal vereist een zo intensief mogelijke koppeling van de agrarische sector met innovatie en duurzaamheid.

2. Verbinding van de burger met het boerenland

Waar in de Noordoostpolder een sterke relatie bestaat tussen de bewoners en het agrarische gebied, zou de verbinding tussen de stadsbewoners van Lelystad en Almere en het agrarische gebied moeten worden versterkt. Dat kan door het

maken van fietsverbindingen en het stichten van clusters van stadslandbouw, voedsel, gezondheid en gezond bewegen beiden een interessant engagement voor een sterke stad-land relatie.

3. Groene erven, groene stadsranden

De randen van erven en steden en dorpen zijn essentieel voor de beleving van het landschap. De boerenerven liggen als groene eilandjes in de Flevopolders. Erfbeplantingen beschermen niet alleen tegen wind, maar zijn ook onmisbaar bij het tegengaan van verrommeling. Bij uitbreiding van het boerenbedrijf met een nieuwe loods of schuur maakt kleurgebruik een groot verschil. Dat geldt ook voor stadsranden; een scherpe stadsrand van witte huizen onderbreekt vanzelfsprekend, inkadering in het groen zou de standaard moeten zijn.

4. Waterfronten

Flevoland zou niet alleen aan mooie polderlandschappen, maar ook aan hoogwaardige waterfronten moeten werken. De *founding fathers* hebben zich geconcentreerd op het inrichten van de polders en lijken daarbij de randen en de omringende meren te zijn vergeten, terwijl ze zulke weergaloze vergezichten bieden. De waterfronten van Almere Haven, Zeewolde en Urk zijn fraai. Maar de centra van Lelystad als Almere liggen landinwaarts en hebben geen verbinding met het buitenwater.

De randen en de dijken langs de randmeren, het Ketelmeer, het IJsselmeer en het Markermeer zijn zeer bijzonder en moeten openbaar blijven en toegankelijk zijn. Een Flevo-route voor recreanten. Daarnaast zouden de steden moeten investeren in het alsnog maken van prachtige -al dan niet buitendijkse- waterfronten. Het IJmeer lonkt naar Almere.

5. Aansluiten op lange lijnen en schaalverschillen

Elke polder heeft zijn eigen structuur van lange lijnen: dijkwater, groen en infrastructuur. De verschillende schaalbelevingen van de polders zijn van grote waarde. Als voorbeeld is behoud van het grote vrije rechthoek van de zuidelijke polder essentieel. De koppeling van grootschaligheid aan intimiteit en beplanting is bepalend voor de beleving van de polders en verdient aandacht.

De locatiekeuze voor windmolens is een ingreep die op dit thema aansluit. Plaatsing in lijnopstelling heeft de voorkeur boven de huidige chaotische wirwar. De Provincie zet hier met het Regioplan Wind terecht op in.

6. Na tachtig jaar de groenste provincie

De groene open ruimte van de provincie is de achtertuin van de Flevolander, die er te paard, te fiets, te boot of te voet op los recreëert. Ook de natuur in Flevoland is na de inpoldering op een geplande manier aangelegd. Daarbij werd voor het bomenbestand een aantal soorten veel gebruikt, zoals populieren en essen die in de toenmalige natte condities goed konden aanslaan. Het is tijd voor een volgende fase in de 'successie' en het bomenbestand kan getransformeerd worden met gebruik van nieuwe soorten als linde, eik en beuk.

De provincie moet alles in het werk stellen om de natuurgebieden te behouden en door te ontwikkelen. Flevoland heeft prachtige nieuwe natuur; water, wetlands, bossen. Het beeld is ontstaan dat in Flevoland het natuurbeheer te ver van de samenleving staat. Doorontwikkeling moet niet alleen om de natuur zelf gaan, maar ook om de mens en het landschap. Debatten en pilots zijn nodig om tot een 'mens- en landschapsinclusieve' natuur te komen.

Goede verbindingen tussen natuurgebieden en steden zijn essentieel voor de Flevolandse. De koppeling tussen natuur en stad of dorp werd in Flevoland al vroeg gemaakt met de aanleg van dorpsbossen, die ook als windschermen functioneerden. Lelystad is mét bossen ontworpen, Zeewolde ligt tussen Horsterwold en Randmeer en ook Almere met de vele plassen en Almeerderhout is een voorbeeld van een 'bosstad'. Het maken van groene laanstructuren is een doeltreffend middel hiervoor. Almere heeft het in zich om zich door te ontwikkelen tot een mini-Gooi.

7. Bewegingslandschap

De Flevopolders zijn een bewegingslandschap. Ze zijn er niet om met z'n allen in te wonen of te verblijven. Naar de polders moet je kijken. Al voortbewegend langs wegen en spoorlijnen ervaar je de leegte van de polders het beste; een rit met auto, fiets of trein door de provincie is een fenomenale belevenis. Vrij van de

geluidwallen en banale op snelweg gerichte bebouwing en reclames zoals we die van Zuid-Holland kennen.

NAAR HET PERMANENT VERKENNEN VAN HET TOEKOMST PERSPECTIEF

De provincie heeft een belangrijke taak in het verkennen en agenderen van het toekomst perspectief. Omdat de Rijksoverheid hierin niet langer opereert, is het van grootbelang dat de Provincie het voortouw neemt. Voor Flevoland zijn de verbindingen met het oude land van levensbelang. Een betere metro-trein verbinding tussen Almere en Amsterdam. Het bepleiten van het doortrekken van de hogesnelheidstrein Breda Schiphol Zuidas – Almere – Zwolle is een ander speerpunt. De ontwikkeling van het Markermeergebied kent vele opties voor de toekomst. Ook deze moeten worden verkend. De ontwikkeling van een nationale luchthaven bij Lelystad vraagt evenzeer een opportunistische onderzoekende benadering. Waar liggen de kansen?

Het zijn veelomvattende integrale perspectieven die niet aan de markt of non-profit organisaties overgelaten moeten worden. Flevoland staat bekend om haar pioniersmentaliteit en haar lef om onconventionele keuzes te maken en vooruit te denken. Een vizier op de toekomst is nodig om de krachtige identiteit en grote waarde van het Flevolandse landschap te benutten en te versterken.

